ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора *МОСКАЛЬЦЯ Віктора Петровича* на дисертаційне дослідження *ГІЛЬМАН Анни Юріївни* на тему: *«ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ»*, подане до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Згідно з концептуальними трактуваннями феноменології саногенного мислення, цей аксіологічно-когнітивний процес спрямовується сталим налаштуванням суб'єкта на перманетний пошук у інформації, яку він опрацьовує, «позитиву» – того, що викликає в нього позитивно забарвлені емоційні переживання, що приємно «гріє» його душу, втішає та сповнює оптимізмом тощо, і, водночас, на раціональне, розважливе нівелювання негативно забарвлених, неприємних емоційних реакцій. Цей суб'єктний спосіб і засіб психопрофілактики, психогігієни, психокорекції відомий з давніх давен. До прикладу, Конфуцій вчив: «Те, що тебе образили або пограбували, нічого не значить, якщо ти не будеш постійно про це згадувати.» Але в умовах сучасного світу, особливо в Україні, актуальність проблематики формування й розвитку саногенного мислення, насамперед у студентської молоді, набуває пріоритетної значущості, зокрема, з огляду: по-перше, на ключовий зміст модерної стратегеми Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), а відтак, гуманістично зорієнтованої науки: здоров'я особистості (персони) інтегрується у її суб'єктному стані благополуччя, психологічним стрижнем якого є позитивно емоційно забарвлене почування вдоволення світом і собою в світі; по-друге, на життєво важливе, пріоритетне значення цієї проблематики для сучасної України, в якій тривала й глибока аномія є тотальним і потужним неврозогенним фактором; по-третє, на те, що студенти ВНЗ – це майбутня інтелектуальна еліта нації й держави, ментальні властивості якої – вирішально-визначальний чинник психології всього населення, а А. Ю. Гільман, зокрема, виявила, що у 78% наших студентів переважає патогенне мислення; по-четверте, що проблему формування саногенного мислення студентської молоді вітчизняні вчені не розробляли. Отже, актуальність дисертаційного дослідження, що захищається, не викликає жодних сумнівів.

Сформульовані його авторкою об'єкт, предмет, гіпотеза, мета, завдання, обрані методи цілком відповідають його темі, охоплюють основний дискурс тієї проблематики, теоретичне, емпіричне та формувально-експериментальне вивчення якої є необхідною умовою забезпечення достатньо вагомої наукової новизни, теоретичної та практичної значущості одержаних результатів, а відтак, коректно структурують логіку поетапного розгортання його процедури.

Авторка змогла сконструювати продуктивну стратегію своєї дисертаційної розробки завдяки, насамперед, вибору для теоретичного вивчення саме тих наукових джерел, в яких представлено основний дискурсивний тезаурус для формування концептуального базису потенційно плідного підходу до її проблеми та креативно опрацювати їх. Це, по-перше, засвідчує достатньо високий рівень науково-психологічної підготовки, професійно-дослідницької компетентності, ерудиції та інтелекту А. Ю. Гільман., по-друге, дозволило їй сформувати блок з валідних і надійних методик для емпіричної складової дослідження і одержати за його допомогою вагомі, статистично значущі емпіричні показники. Своєю чергою, завдяки цілком відповідній темі її дисертаційної розробки психолого-педагогічній інтерпретації та узагальненню цих показників, дослідниці вдалось сформувати змістовний емпіричний базис для створення коректної моделі формування саногенного мислення студентської молоді в умовах ВНЗ, зокрема, побудувати психологічні профілі студентів із саногенним та патогенним мисленням та показати їх істотні змістові відмінності, а відтак, розгорнути й провести на матриці цієї моделі продуктивний формувальний експеримент, результати якого засвідчують успішне виконання завдань, досягнення мети та підтвердження висунутої гіпотези.

Зміст першого розділу дисертації А. Ю. Гільман переконує, що вона достатньо глибоко й розлого вивчила теоретико-методологічні засади і семантичне поле досліджуваної проблематики. Це дозволило їй аналітично виявити істотні властивості *(differentia specific)* власне саногенного мислення, загалом змістовно і вагомо інтерпретувати та узагальнити їх як психічний процес відображення суб'єктом власних емоційних переживань, що характеризується високим рівнем метакогніції та моніторингу і проявляється в осмисленні травмуючих емоціогенних факторів, усвідомленні неконструктивних програм поведінки та передбачає їх

корекцію й набуття навичок застосування адекватних способів реагування в ситуаціях напруги. Аналітично виведені характеристики основних умов та перешкод формування саногенного мислення у студентів за психологічним змістом відповідають вказаним властивостям і в каузальному, і в кореляційному вимірах. До прикладу, як ми зрозуміли, метакогніції зворотно-пропорційним чином корелюють з основними перешкодами цього розвивального процесу – неадаптивними когніціями та ірраціональними віруваннями. Істотно значущим є підтвердження правильності основного змісту названих властивостей, вказаних характеристик та їх співвідношень за ефективністю результататів емпіричного та формувально-експериментального етапів дослідження.

Важливим і переконливим показником досить високого теоретичного рівня цієї дисертаційної розробки є цілковита змістова відповідність обґрунтованих власне теоретично та визначених за допомогою факторного аналізу психологічних чинників формування саногенного мислення у студентів: наполегливість, рефлексивність, самовладання, висока опірність стресу, низька ригідність, емоційне переживання радості. Компетентне науково-дослідне використання цих чинників забезпечило валідність і продуктивність емпіричного фрагменту дослідження, а відтак, ефективність формувального експерименту.

Варто також відзначити ретельну і змістовну диференціацію семантично близьких понять «саногенне мислення», «рефлексія», «саногенна рефлексія», «метакогніція», «метамислення», «емоційна регуляція». Ця диференціація може відчутно допомогти наступним дослідникам проблематики саногенного мислення у аналітико-теоретичній роботі.

Психологічно змістовним бачиться обгрунтування критеріїв сформованості саногенного мислення студентів посередництвом аналізу характерних особливостей юнацького віку, зокрема, почування відірваності й самотності та стурбованості проблемами екзистенційних виборів і професійної самореалізації.

Для емпіричного етапу (другий розділ дисертації) А. Ю. Гільман сформувала комплекс з валідних та надійних психодіагностичних методик. Професійно-компетентне застосування цього комплексу дозволило їй, зокрема, визначити

коректні інформативні маркери для емпіричного фрагменту дослідження, а відтак, залежні змінні формувального експерименту.

Високої оцінки та уваги як науковців, так і практикуючих психологів заслуговують представлені в тексті дисертації емпіричні матеріали сформованості саногенного мислення студентів за емоційним та мотиваційним критеріями. Хоча, означення їх взаємозв'язків зі смисложиттєвими орієнтаціями та психосоматичними розладами дещо фрагментарні, особливо в тексті автореферату. Водночас, зв'язки, визначені за допомогою процедури кореляційного аналізу, як і психологічні профілі студентів із саногенним та патогенним мисленням, представлені досить переконливо.

Окрім розглянутої вище дефінітивної характеристики феномену «саногенне мислення», найбільш значущими позиціями наукової новизни цього дослідження вважаємо такі: вперше (принаймні, в Україні) здійснено цілісне теоретичне, емпіричне та формувально-експериментальне дослідження психологічних умов формування саногенного мислення студентів; на основі аналітичного узагальнення одержаних значущих результатів розроблено модель розвитку цієї важливої аксіологічно-когнітивної спроможності в умовах навчально-виховного процесу в українських ВНЗ; успішно апробована інтегрально-інструментальна складова цієї моделі – авторська тренінгова методика.

Водночас, і ця модель загалом, і тренінгова методика зокрема гідно репрезентують практичне значення одержаних дослідницею результатів. Серед її практично значущих здобутків відзначимо також практичні рекомендації для викладачів, кураторів і психологів щодо формування саногенного мислення студентів у навчальному процесі, як оптимальні у методичному вимірі.

Переконливе свідчення високого наукового рівня цієї дисертаційної розробки вбачаємо у поетапному підтвердженні правильності теоретично обґрунтованих її авторкою психологічних умов формування саногенного мислення студентів – емпіричному та формувально-експериментальному, за результатами яких ці умови диференціювались, конкретизувались, уточнювались, набуваючи таким шляхом належної змістовності й вагомості. Інтегрально-системний показник цієї правильності – високий рівень сформованості саногенного мислення у студентів

експериментальної групи за результатами формувального експерименту, здійсненого на основі авторської тренінгової програми.

Таким чином, наведені нами характеристики й оцінні судження щодо змісту дисертаційної розробки А. Ю. Гільман дають достатньо вагомі підстави стверджувати, що завдання цієї розробки виконані, мета досягнута, гіпотеза підтверджена.

Водночас, дисертаційне дослідження А. Ю. Гільман не позбавлене окремих недоліків та упущень, зокрема:

1. Позитивно, що у своїх інтерпретаціях та характеристиках мислення дисертантка не повторює доволі поширене, але недостатньо коректне трактування його як процесу узагальненого й опосередкованого відображення дійсності (немає сумніву, що узагальненим і опосередкованим відображенням є також сприймання і уявлення, притім, не лише в людини, а й у тварин). Водночас, та найбільш істотна властивість мислення, яка відрізняє його від інших пізнавальних психічних процесів – розв'язування задач, вирішення проблем посередництвом інтелекту – не відображена у виведених авторкою узагальненнях, дефініціях, висновках, що, на нашу думку, дещо знизило теоретичний рівень їх аргументації.

2. Необхідною умовою, фактором і результатом провідної діяльності студентів мусить бути інтенсивне функціонування та потужний розвиток їхнього пізнавально-теоретичного інтелекту і теоретичного мислення. Напевне, що цей розвивальний процес може і має істотно впливати на формування у них саногенного мислення. Однак, авторка не звернула на цей вплив тієї уваги, якої він, на наш погляд, заслуговує в контексті проблематики її дисертаційної розробки.

3. Із шести встановлених психологічних чинників формування саногенного мислення студентів принаймні три каузально детермінуються темпераментальними програмами генетичних радикалів «шизо-цикло» (за Е. Кречмером). Але, незаперечно відчутний вплив цих детермінант на зазначені фактори у тексті дисертації належним чином не окреслено, що певною мірою обмежило у змістовому вимірі розроблену А. Ю. Гільман концепцію саногенного мислення та моделі й програми його формування.

4. Найбільш переконливим і надійним показником сформованості, розвиненості, міцності й стабільності когнітивного та афективного компонентів аксіологічно-спрямовуючих утворень психіки суб'єкта є конативний компонент цих утворень – їх прояв у його діяльності, діях, поведінці, вчинках. Але, цей компонент у його взаємозв'язках з відповідною мотивацією на всіх рівнях дослідження окреслено дещо фрагментарно й поверхово.

5. Розроблена та успішно апробована А. Ю. Гільман програма формувального експерименту забезпечила основний очікуваний результат її дисертаційної розробки – створити сприятливі психологічні умови щодо формування й розвитку саногенного мислення студентів. Однак, попри те, що ця програма коректно характеризується предикатом «соціально-психологічна», дослідниця не використала уповні ефективні розвивальні методи власне групової (тобто, соціально-психологічної) інтеракції: рольові ігри, психодраму, невербальну взаємодію, групову дискусію.

Але, висловлені зауваження не можуть знизити загалом достатньо високий науково-дослідницький рівень цієї дисертації. Вони носять переважно характер побажань щодо векторів подальших перспективних розробок проблематики формування й розвитку саногенного мислення студентської молоді.

Таким чином, є всі підстави для висновку, що науковий рівень дисертаційного дослідження *«Психологічні умови формування саногенного мислення студентської молоді»* відповідає всім вимогам ДАК України до кандидатських дисертацій. Воно є самостійною і завершеною науковою працею, яка містить нові науково значущі теоретичні, емпіричні й розвивально-методичні результати, а її автор, *Гільман Анна Юріївна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.*

Офіційний опонент, доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри загальної
та клінічної психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника» ***В. П. МОСКАЛЕЦЬ.***

Підпис Москалець В.П. ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»
код 02125266
«30» 11 2017 р.